

DEDE KORKUT

Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
Cilt 7, Sayı 16 (Ağustos 2018), s. 31-45.
DOI: 10.25068/dedekorkut176
ISSN: 2147-5490, Samsun- Türkiye

Özgün Makale/ Original Article

Geliş Tarihi: 23. 07. 2018
Kabul Tarihi: 19. 08. 2018

Türk Kültüründe Bit

Louse In Turkish Culture

Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ*

Öz

Kültür, kendini oluşturan tüm maddi ve manevi unsurlarının birleşmesinden meydana çıkan, köklü bir yaşanmışlık ihtiva eden, durağanlıktan uzak dinamik bir yapının adıdır. Bu yapı içerisinde, düne ait olanın bugünün şekillenmesindeki rolü, göz ardı edilmemesi gereken bir husustur ki çalışmamızın ortaya çıkışındaki temel dayanak da bu yaklaşımdır. Bu doğrultuda, Türk halk kültürü içerisinde oldukça renkli ve çeşitli kullanımları ile karşılaştığımız "bit" i masal, efsane, ninni, mani, bilmece, efsane, destan, atasözü, deyim, halk hekimliği, tekerleme gibi unsurlardaki kullanımı ile ortaya koymayı amaçlayan çalışmamızda, öncelikle bitin biyolojik bir terim olarak karşılığına yer verilmiş, ardından halk kültürü unsurları içerisinde bitin hangi maksatla ne şekilde kullanıldığına ve sosyal hayatta bite değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kültür, halk edebiyatı, bit.

Abstract

Culture is the name of a dynamic structure that is far from stationary, which involves a deep rooted experience of the union of all its material and spiritual elements. Within this structure, the role of what belongs to the past in today's shaping, a subject that should not be ignored, is the basic basis for the emergence of our work. In this direction, in our work aiming to reveal the "louse" we encounter with colorful and various uses in Turkish folk culture with the use of elements such as fairy, legend, lullaby, mania, riddle, legend, epic proverb, idiom, folk medicine, it is mentioned as a biological term and then it is mentioned in the folk culture elements how it is used for what purpose and in the social life.

Keywords: Culture, folk literature, louse.

*Doç. Dr. Erzurum Teknik Üniversitesi

Giriş

Bir toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği, kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi değerler bütünü olarak tanımlanabilecek kültür, ait olduğu toplumun kimliğini oluşturmakla ve onu diğer toplumlardan farklı kılmakla ilgili toplumun yaşayış ve düşünüş tarzının adıdır. Kültürün belirli bir sürece bağlı olarak vücut bulması, onun dinamik yapısı ile doğrudan bağlantılıdır ki bu dinamik yapı kültürün dün olduğu gibi yarın da varlığını sürdürecektir olmasının en büyük dayanağıdır. Kültürün tabiatından kaynaklanan bu yapının sağlıklı inşasında ise kültür denen bütünü oluşturan büyüklü küçüklü tüm unsurların tespiti ve tahlili büyük önem taşımaktadır.

Kültüre ait olan her ne varsa bunların derlenip toparlanması ve değerlendirilmesi hususu, "Anadolu Kültür Atlası"nın oluşturulması adına önemli bir aşamadır ki bu aşamada bütünü elde etmek adına parçaya hatta parçayı oluşturan alt parçacıklara da kıymet vermek gereği kendinden ortaya çıkmış olacaktır.

Bu suretle, çalışmamızda Türk kültür hayatında kendine özgü yer edinmiş bir ögeyi "Biti" öncelikle terim karşılığı ile ele alacak, ardından bu terimin destan, masal, efsane, bilmece, tekerleme, ninni, atasözü, deyim, terim gibi halk kültürü verimlerindeki görüntüsünü, bu varlığın sosyal hayatımızda edindiği rol etrafında ortaya koymaya çalışacağız.

Terim ve Biyolojik Tür Olarak Bit

Eski Türkçe'den beri kullanılagelen bit terimi, insan ve birçok hayvan vücudunda dış asalak olarak yaşayıp kanlarını emen, renksiz, sert derili, ısırıcı, tiftüs, humma, veba gibi tehlikeli hastalıkları aşılayan, vücutta yetiştiği yere göre baş biti, kasık biti, vücut biti gibi isimler alan kanatsız, ufak böcek, kehle olarak tanımlanmaktadır ki bu terime bağlı olarak ortaya çıkan; vücutta veya baştaki biti iki başparmağının tırnakları arasında ezerek öldürmek, anlamındaki **bit kırmak**; bitlerin bıraktığı yumurta, anlamındaki **bit sirkesi**; bir işteki eksik ve şüpheli tarafı kastetmek maksadıyla kullanılan **bit yeniği** ifadesi ile güçlenmek, maddi durumunu düzeltmek, anlamına gelen **biti kanlanmak** (Ayverdi, 2008:386) deyiimi ile bitin Divan-ü Lügati't-Türk'te **tarıg biti** "tahıl biti" kullanımı ile karşımıza çıktığını, bitin Türkmen, Kırgız, Altay, Teleüt, Şor (Gülensoy, 2007:151) vb Türk topluluklarında da Türkiye Türkçesi'ndeki mevcut anlamı ile var olduğunu konumuz ile alakalı olmakla burada ifade etmemiz uygun olacaktır.

Phthiraptera familyasına ait olan bitler, 4,5 mm büyüklüğe ulaşabilen, insan ve hayvanların vücutlarında yaşayan küçük böceklerdir. Alt ve üstten basık, 6 bacaklı ve oldukça küçük olan bitler; insandan insana rahatlıkla yayılabilen canlılardır. Beyaz, kahverengi ve gri arasında değişkenlik gösteren renkleri, kancalı bacakları vardır. Farklı türleri bulunan bitler, kan emerek beslenen canlılardır. En yaygın bit türü, saç biti olarak bilinmektedir. Genellikle uzun saçta sahip oldukları için kadınlarda görülse de erkeklerde de bit istilası olabilir. Kanatları bulunmadığı halde hızlı hareket edebilen bu böcekler, bulaşıcı özelliğe sahiptir. Bir kişiden kolaylıkla başka birine yayılabilirler. Herhangi bir canlı üzerinde kalmadıklarında yaklaşık 3 gün dayanabilen bitler, canlı üzerinde beslenerek 1 ay yaşayabilirler. Yumurtaları sirke olarak bilinen bitler, temizlenmek istendiğinde sirkelerinden başlanır. Bit tarakları ile bitler temizlenebilir fakat sirkeler çok küçük olduğu için elle tek tek temizlenmelidir. Bu nedenle bit sorunu uzun vadede çözüm üretilebilen bir sorundur. (<http://bilgihanem.com/bitler-hakkında-bilgi>)

Bitin gerek sözlük karşılığı ve gerekse biyolojik bir terim olarak niteliği hususundaki açıklamalar, bitin insan hayatındaki yerine de yer veriyor olmakla, bu canlıyı cismi küçük cürmü büyük bir varlık olarak ele almamız gereğini ifade ediyor olsa gerektir. Elbette bitin insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri konusu, bu varlıkla ilgili yaklaşımların merkezinde olmakla birlikte, biz biti, kültür verimlerimize yansıdığı şekilde ele alacak, bu canlının yerine göre menfi yerine göre müspet bir görüntü sergilemiş olma durumunu bu verimlerden hareketle belirlemeye çalışacağız.

Efsanede Bit

Bazı hayvan ve bitkilerin oluşumunu ve kökenini anlatan efsanelere etiyolojik efsaneler denilmektedir ki bu efsaneler ilgili varlığın oluşumu ve kökeni yanında davranış, yapı özellikleri hakkında da malumat içerir. Bu türden efsanelerden bit ile alakalı olan birkaç tanesini paylaşmak istiyoruz ki bu paylaşımlarda bitin insan hayatındaki olumsuz etkilerinin ön plana çıkarıldığı ve bitin tabiatından gelen özelliklerin bir kaynağa bağlandığı görülmektedir.

Evliya Çelebi'nin zikrine göre, Hazreti Nuh'un gemisi bir ara su almaya başlamış. Bu arada yılan gelip : “Eğer beni insan etine doyurursan ben de deliği tıkar sizi kurtarırım” demiş. Hazreti Nuh da bunu vâdetmiş. Evliya Çelebi bundan sonrasını şöyle anlatıyor:

“Rivâyet olunur ki bu esnada Nuh'un gemisini kurtaran yılan gelip söyler: “Yâ Nuh, Rabbîn sana selâm etti. Gemiye tufandan halas eden bendim.” Nuh'un kavmi bunu yilandan bildiler. Yılanı ateşe atсын ki ne acayip şeyler görür... Nuh'un vaadi gibi biz de yılanı âdem etine doyuralım. Nuh yılanı ateşe attı. Gene Cebrail'in tarifiyle Nuh Nebî yılanın külünü havaya savurdu. Rüzgâr da yılanın külünü Nuh'un ümmetinin üzerine düşürdü. Yılanın derisinden husule gelen küllerden pire hâsıl oldu. Etinin külünden bit meydana geldi. Bugüne kadar Nuh'un ahd ü misakı üzere yılanın külünden hâsıl olan pire ve bit benî Âdemi rahatsız etmektedir. Kemiklerinin külü yere düşüp çiyân oldu. Cifesinden hâsıl olan kül akrep oldu. Bağırsakları solucan oldu. Yüreğinin külü yere düşüp kertenkele ve daha nice hâşerat oldu. Cenab-ı Hakk her şeye kadirdir...” (<http://www.islamvetasavvuf.org/content/bit-pire-vesaire>)

Şamanist Altay Türklerinin yaratılış efsanelerinde bit, şeytanın kötü ata Erlikten alıp insanların başına bela ettiği bir varlık olarak karşımızdadır ki bu kullanımda bitin davranışlarının insan fitratından kaynaklanan zafiyet etrafında gerçekleştiğine yönelik yaklaşım dikkate değerdir.

“Bir yaz günü toplanan kadınlar işlerini bitirdikten sonra oturup sohbet ederler. Sohbet tükenince üzülen bir kadın: “Tanrı insana bit vermiş olsaydı ne olurdu! İş yapmadan oturuyoruz şimdi” diye hayıflanır. Şeytan, Erlik'ten biti alıp insana musallat eder. Oysa Tanrı'nın insana vermeyi düşündüğü asalak piredir; ama şeytan önce davranarak biti musallat eder.” (Türker,2011:201-202)

“Bir yaz günü toplanan kadınlar, işlerini bitirdikten sonra oturup sohbet ederler. Ancak sohbet bitince üzülürler. Birisi şöyle der: “Yapacak iş, konuşacak konu olmasa burada ne yaparız. Tanrı insana bit vermiş olsaydı ne olurdu! İş yapmadan oturuyoruz şimdi.” Kadının söylediklerini duyan şeytan, kadının giyim kuşamına, yatağına yorganına bit koyar. Şeytan biti Erlik'ten alarak insanın üzerine salar. Hâlbuki Tanrı'nın insana vermeyi düşündüğü piredir; ama pire henüz ormandayken, insana ulaşmadan, şeytan önce davranır. Ondandır insanın Tanrı'dan aldığı bit, piredir. Şeytanın getirdiği ise koyu mavi, beyaz sirkeli bittir. İnsanların biraz boş zamanı olsa bitle

uğraşlılar: birbirlerinin bitlerini ayıklarlar, giyim kuşamlarını temizlerler, ateşe her şeyi silkeleyip, kirini yakıp, evin içini yıkarlar.” (Türker,2011:477-478)

Destanda Bit

Zeki Velidi Togan'ın Reşideddin'in "Oğuzname"sinden tercüme suretiyle naklettiği Oğuz Kağan Destanı'nda bit, Qori Han'ın babası için kız istemeye gitmesi vesilesi ile karşımıza çıkmaktadır ki aşağıda görüleceği üzere bu kullanımda bit, diyalog aracı ve hoşla gitme vesilesi olmakla, olumlu anlamda kullanılmaktadır.

“Qori Han beylerbeyi olunca Künce Bey'in kızını babası için istedi. Tesadüfen bir gün toy yapmışlardı. Kış mevsimi idi. Bukra Han sarhoş olup uyumuştı. Karısı Qori Han'ı yalnız görüp onun hoşuna gitmek maksadıyla başındaki bitleri ayıklamak istedi. Qori Han nasıl olsa annem sayılır diye çekinmeksizin başını onun dizlerine koydu.” (Togan,1982: 64-65)

Masalda Bit

Masallarımızda bitin başkarakterlerden biri olmak suretiyle karşımıza çıktığı anlatı sayısı oldukça sınırlı olmakla birlikte, bitin düşmana, rakibe veya adaya zorluk, güçlük çıkarma, eziyet etme rolü ile kullanımının daha yaygın olduğunu, bununla birlikte bitin kahramana yardım eden hayvan rolü ile de yer bulduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Aşağıdaki masal metinlerde ise bit, anlatıya doğrudan adını vermiş olmakla karşımızdadır ki bu anlatılarda bitin pozisyonu nötrdür.

Pire ile Bit Kadın Masalı

Bir varımış, bir yoğumuş. Evvel zamanın birinde bir bit ile bir pire karı koca varımış. Bir gün bit hanım, pire beye demiş ki: ... Pire, sen damımızı kürü gel, ben de ceviz kabuğunda pilav pişireyim, yiyelim. Mevsim kış günü imiş. Havada çatı ayaz varımış. Pire dama çıkmış, küreğin sapına yapışa kalmış soğuktan. Bit pilavı pişirdikten sonra bağırmış : “Pire pire” ses yok. Çıksa baksın ki ne baksın, pire küreğin sapına yapışa kalmış. Başlamış ağlamaya. Bütün bitler toplanmış : “Pire öldü, pire öldü” diye yas tutmaya başlamışlar. Onlar ağlarken kavak gelmiş : “Ne ağlarsınız bit kadınlar?” “Pire öldü, yasını tutuyoruz” demişler, pire kadınlar. Kavak pülünü, püsünü dökmüş pirenin yoluna yas tutmuş Sonra karga gelmiş : “Ne ağlarsın bit kadınlar?” “Pire öldü yasını çekiyoruz. Kavak pülünü püsünü döktü. Karga da tüyünü dökmüş.” Biraz sonra deve gelmiş : “Ne ağlarsınız bit kadınlar?” “Niye ağlaşmıyalım? Pire öldü, yasını çekiyoruz. Kavak pülünü püsünü döktü, karga tüyünü tüsünü döktü” deyince, deve de dudağını kesmiş. Deve döne ağlamaya çeşmeye su içmeye varmış. Çeşme : “Deve dudağını ne yaptın? Kaç hay deve kaç, pire öldü, bit kadınlar yasını çekiyor, kavak pülünü püsünü döktü, karga tüyünü tüsünü döktü, sen de dudağını kestiyince” çeşmeden de kanla irin akmaya başlamış. Sonra halayık, testilerle çeşmeye suya gelmiş: “Çeşme suyun niye bulanık akar?” “Kaç hay halayık kaç. Pire öldü, bit kadınlar yasını tutuyor, kavak pülünü püsünü döktü, karga tüyünü tüsünü döktü, deve dudağını kesti, ben den de kanla irin aktı” deyince halayık testileri bir birine vurmuş kırmış. Eve varmış, hanımı: “Hani kızım testiler?” deyince, hizmetçi de “İste böyle böyle oldu” diyerek, pireyi anlatmış. Kadın da biciklerini kesmiş. Akşam olmuş kocası eve gelmiş : “Kadın hani biciklerin?” Kadın pirelerin macerasını anlatınca kocası da er kayıtlarını kesmiş. Böylelikle o da pire beyin yasını tutmuş. (<http://www.karamankulturturizm.gov.tr>)

Bit Hatunla Pire Beğ

Sabahlara kadar kar yağan bir kış sabahı uyanan mutlu çiftlerden Pire Beğ, sevgili karısına, “Bit Hatun dama kar çok yağdı. Ola ki ağırlığa dayanamayıp çöker. Çıkam da küreyem” Ne desin kadıncağz aslan yürekli kocasına. Kış günü onca soğuğa meydan okuyup çıkma cesaretini gösterdikten sonra... “Ben de sen inene kadar helva pişirip hazır edeyim o zaman” deyip, kürkünü kaputunu giydirip Pire Beği dualarla senalarla dama yolculamış.

Bit Hatun ocağın başında helvasını kavururken “küt” diye bir ses gelmiş kulağına. “Eyvah! Pire Beğ damdan düştü!” deyip dışarı fırlamış. Çıkmış ki ne görsün. Pire Beğ aslanlar gibi karın içine gömülüp kalmamış mı! “Ah Pire Beğ, vah Pire Beğ!” nidalarıyla saçını başını yolup, kendini helak ederken, karşısına bir karga konmuş. “Niye ağlıyor, saçını başını yoluyorsun Bit Hatun?” demiş. “Ben ağlamayayım da kimler ağlasın? Ben saçımı başımı yolmayayım da kimler yolsun? Pire Beğ damdan düştü öldü” demiş. Karga, “sen saçını yolduysan ben de tüylerimi dökeyim o zaman” demiş ve bir iki kere titreyip, olanca tüyünü döküp, çırlıçiplak kalmış. Kanat çırpıp bir kavağın başına konan kargaya, kavak niye tüyünü döktüğünü sormuş. O da “Pire Beğ damdan düştü, Bit Hatun saçını başını yoldu. Ben de tüyümü döktüm” diye cevap verince, kavak da bir iki kere silkinip bütün dalını yaprağını üstünden atıp sipsivri kalmış.

Kavağın dibine yaylıma gelen bir keçi kavağın halini görüp merak etmiş sormuş. Kavak da “Pire Beğ damdan düştü, Bit Hatun saçını başını yoldu, karga tüyünü döktü; ben de pürümü döktüm, neydem?” demiş. Olanı biteni dinleyen keçi de üzüntüye düşüp iki darbeyle başını kavağa vurmuş ve boynuzlarını dibinden kırmış. Sonra da melül mahzun, yanık yüreğini ferahlatmak için pınara gitmiş. Niye boynuzsuz olduğunu soran pınara da “Pire Beğ damdan düştü, Bit Hatun saçını başını yoldu. Karga tüyünü, kavak pürünü döktü. Ben de boynuzlarımı kırdım” cevabını vermiş. İşittiklerinin karşısında pınar da oluşunu, lülesini kırmış. Pınara gelip su doldurmak isteyen bir kız da elindeki testileri birbirine vurup kırmış. Eve susuz, testisiz gelen kızından olup biteni öğrenen anne yemek pişirdiği çömleği kırıp sokağa atmış, baba da bıyıklarını kesmiş. Pire Beğin matemini bir uçtan diğer uca bütün bir memleket tutmuş ve bu masal dilden dile söylenegelmiş. (<http://divrigidernegi.com/dosya/201410/dosya199634973606.doc>)

Tekerlemelerde Bit

Genellikle masal, çocuk oyunları ve sayışmacalarda karşımıza çıkan tekerlemelerde de bit ile karşılaşmaktayız.

“Bir varmış, bir yokmuş,
Allah’ın deli kulları pek çokmuş,
Bizden daha delisi hiç yokmuş,
Çok demesi pek günahmış,
Azdan çoktan, hoppala hoptan,
Sana bir mintan yaptırayım,
Çerden, çöpten,
İlikleri karpuz kabuğundan,
Düğmeleri turptan,
Zaman o zaman idi,
Bit bineğim, pire yedeğim idi,
Darı topuzum,
Çavdar kalkanım idi,
Bir tüfeğim var idi,
Ayran ile doldurur,

Şerbet ile ateşlerdim.
 Çıkardım dağlar başına
 Broy, broy! Der gezerdim.
 Yetmiş karga ayağa kalkardı,
 Ağa geliyor diye.
 Bre ağalar, bre beyler!
 Eliften beye çıktım,
 Seyirttim köye çıktım.
 Çobandan kaymak yedim,
 Ağadan değnek yedim.
 Değneği kuşa verdim,
 Kuş bana kanat verdi.
 Çaldım kanadı yere,
 Uçup gittim göklere.
 Baktım bir has bahçe,
 İçinde sular akar.
 Oturmuş çeşme başına,
 İki güzel bana bakar.
 Büyüğüne selam verdim,
 Küçüğüne tutuldum.” (

<http://www.dersimiz.com/tekerleme/Masal-Tekerlemesi---5-tekerlemesi21432>.)

“İni mini dudu mini
 Tıralan kaçalan
 Deliva dalivan bit...
 “O piti piti karamela sepeti
 Terazi lastik jimnastik
 Biz size geldik bitlendik
 “Bir taş attım
 Tavşana vurdu
 Kâbeye gitti
 Kâbenin kapısı kilitli
 Ebenin başı bitli
 “Kızın adı Hediye
 Ekmek vermez kediye
 Kedi gider kadıya
 Kadının kapısı kilitli
 Hediye'nin başı bitli
 “Kim osurdu?
 Bit osurdu
 Yongaladı
 Yola düştü
 Pancar pişti
 G..ü şişti
 Tas tus
 Osuruklu kız
 “Yedi kere yedi kırk dokuz
 Nereden geldin bitli domuz (<http://www.dersimiz.com/tekerleme/Masal-Tekerlemesi---5-tekerlemesi21432>)

Yanıltmacalarda Bit

Bakir beldenin bükümlü bostanında bel bel bakıp duran bön bön bakıp duran bastonlu boz bornozlu bitli pireli Bekir Benjamin'in babasını bekar Belen'de belli belirsiz görmüş.

“Derenin bu başına ekim bir dönüm kekere mekere, derenin öbür başına da ekim bir dönüm kekere mekere. Derenin bu başına ektiğim kekere mekerelere dadanmış bir boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitli. Derenin öbür başına da ekilen kekere mekerelere de dadanmış bir boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitli. Derenin bu başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitli; derenin öbür başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitliye: “Sen ne zamandan beri derenin öbür başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitlisin?” demiş. Derenin öbür başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitli; derenin bu başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitliye: “Sen ne zamandan beri derenin bu başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitliysen; ben de o zamandan beri derenin öbür başına ekilen kekere mekerelere dadanan boboloboz başlı kekeleme, kel, kör, kürkü küflü, bitliyim.” demiş. (Göktaş, 2006:20-168)

Bilmecelerde Bit

Türk kültürün önemli verimlerinden bir diğeri olan bilmecelerimizde de bit ile karşılaşmaktayız ki aşağıdaki örneklerde gerek doğu ve gerekse batı Türkçesi içerisinde kendine yer edinmiş her birinin cevabı bit olan bilmeceler ağız özellikleri korunmak suretiyle sıralanmıştır.

“Sık fidanlıkta kara tavuk oynar.
Ormancığın içinde bir güdük domuz.
Gül dadan domus ine.
Sık dadan keçiyi indiriyorlar.
Tokalak terek basında toklu koşkar oynaydı.
Kora ağaçda alt ayak eçki.
Kara tokoy içinde kara donuz.
Kura ogizim kamyş aralap bara yatır.
Togay içida tongız.
Kara urmanda kırık ürdek.
Sümme tokay içinde süñksüz sapı gezer.
Çift tırnağa dayanmaz.
Cüt tırnağa dayanmaz.
Dağdan gelir tatarına ben onu tutarına parmakla sıkarina tırnakla ezerina
Karşidan gelir tatarinan ben onu tutarım iki taş arasında kıstıram.
Dağdan iner tatarına ayakları hisa hisa gövdesi tombolisa
Hay hay mittona uşlab onu tuttono ikki toşga bukono.
Ademne söye emma lekin azaplıy adem anı söymiy amma lekin anı ezliy.
Dağdan attım ölmedi, taştan attım ölmedi İki taş arasına koydum kırıldı.
İki dağın arasında bir civan öldü.
Minareden attım kırılmadı İki taş arasına koydum kırıldı.” (Türkyılmaz, 2007: 355-356)

“Hasan bey hasta/ canı kafeste / et yer, su içmez.
 İki kaya kırt dedi, bey büzüğü (metinde: yüzüğü) cırt dedi.
 aşayazdım: hemen tuttum bulunca, burunca ezeyazdım.
 Benim bir geçim var, otlar; iki daş arasında patlar.
 Dağdan gelir Tatarına / ben onu tutarına / kıskaçla kıştırına / baskıçla bastrına.
 Nestedir beste / altın kafeste / yem yer su içmez / acaip bir nesne.
 Hutuş hutuş dağda gider.
 Sık fidanlıkta kara tavuk oynar.
 Tombul tepede, at oynar.
 Bakınca şaşayazdım, arkama aşayazdım: hemen tuttum bulunca, burunca ezeyazdım.
 Yüklükte halı var, içinde Mehmet Ali var.
 Sıra sıra kaz yavrusu.
 Kara göbekli, tırpan bıyıklı.
 Dünyada altı ayaklı hayvan nedir?
 İzledim, bizledim, boz tepeye gizledim.
 Gider, gider izi yok / kör Osman'ın gözü yok.
 Derlice, topluca / etlice, kanlıca.” (Karademir,2007: 15-365)
 “Ali hasta / Kumru kafeste / Gümüş bıçak deste / Bilmem ne havasta” (Başaran, 2011: 184)
 “Benim bir öküzüm var Tepenin bir gün birinde yatar bir gün birinde.
 Camiden attım kırılmadı, iki tırnak arasında kırıldı.” (Tarçın, 2015: 206-403)
 “Yüce tepe, Yüce tepenin arka tarafında beyaz geçit, Beyaz geçidin diğer tarafında kesik kamyş, Kesik kamyşın diğer tarafında geniş bozkır, Geniş bozkırın öteki tarafında kalın kamyş, Kalın kamyşın içinde siyah domuz, Kalın kamyışı kapsar yalnız depo.
 Yuvarlak dağın başında, Kuzu, koç oynar.” (Erjumanova, 20147: 52,205)

Manilerde Bit

Anonim Türk Halk Şiirinin en yaygın türlerinden biri olan manilerimizde, daha ziyade gerçek adlar yerine, kişilerin genel yaşam tarzları, koşulları, ekonomik durumları gibi sebeplerle lakapla anılması adına, bite yer verildiğini görmekteyiz ki bu kullanımlarda da bit olumsuz bir rol ile yer almaktadır.

“Evimizin önü yalak
 Yalaktan buldum darak
 Gelmiş bana mani atıyor
 Çakırların bitli barak.
 Evimizin önü yalak
 Yalaktan buldum tarak
 Gelsen mani atsan ya
 Hasan'ın bitli malak.
 Küpecikte tuz biti
 Bizim köyde kız bitti
 Bizim köyün oğlanları
 Söğüt'ü aşıp gitti.
 Merdiven altında kovuk
 Kovukluktan gelir soğuk
 Sizin gibi kızlar
 Bitli tavuk.

Urgana gel urgana
 Biz de varam urgana
 Fadime gızı vermişler
 Bir bitli yorgana.” (Kınalıbaş, 2012: 173,384)

Ninnilerde Bit

Doğum geçiş ritüeli etrafındaki doğum sonrası kültürel verimlerden biri olarak karşımıza çıkan ninnilerde, annenin, sırdaşı olan bebeğine akraba çevresine ilişkin-kendi çevresine ilişkin okşayıcı, eşinin çevresine ilişkin alaycı, aşağılayıcı- hissiyatının nazımla ve ezgiyle ifade edilmesi sürecinde bit ile karşılaşmaktayız ki burada bitin olumsuz bir sembol olduğu görülmektedir. Bit ile alakalı ilk örnekte durum buyken ikinci örnekte bit, rakibe yansıtılamayan öfke ve hıncın mağduru olarak karşımızdadır.

“Nenni de nenni nennide hoy
 Anası da keklik babası da toy
 Sere serpe saç ı halaları var
 Altın dişli, sırma saçlı teyzeleri var
 Binbaşı zabıt dayıları var
 Şalvarı boklu nenesi de var Sakalı da bitli dedesi de var.
 Hu hu hu hu hu.
 Gencepirin saçağı gibi
 Bunun yengesi var
 Karanfilin saçağı gibi
 Bunun ihtiyar anası-babası var
 Lev-lev bebem lev bebem,
 Benim bebeğim doğmuş
 Ak gömleğini yıkamış
 Yiğit başa giymiş
 Hanın oğlu görmüş
 Kan tükürerek gitmiş
 Beyin oğlu görmüş
 Bitini sıkarak gitmiş
 Zengin oğlu görmüş
 Başını sallayarak gitmiş
 Fakirin oğlu görmüş
 Pek sevinip gitmiş
 Ey ak bala, ak bala” (Uğurlu,2012: 173,384)

Divan Şiirinde Bit

Divan şiirinde gerek siyasi sebeplerle ve gerekse kişisel sebeplerle bazı şairlerin kendilerini sağlama alma endişesi ile bir mahlas eşliğinde gerçek kimliklerini saklamak suretiyle ortaya koyduğu laedri adlı beyitler/şiirler bulunmaktadır. Bu beyitlerden birisi de konumuz ile alakalı olmakla aşağıda yer edinmiştir ki bu beyitte Kanuni Sultan Süleyman’a damat olacak olan Rüstem Paşa’ya atılan cüzzamlı olduğu iftirası karşısında Paşa’yı bu iftiradan temize çıkaran unsurun bit olduğu ifade edilmekte, bu suretle beyitte yer alan bit olumlu yönü ile karşımıza çıkmaktadır.

“Olıcak bir kişinin bahtı kavî tâlii yâr (Bir kişinin bahtı, talihi açık ise)

Kehlesi dahi mahallinde anın işe yarar” (Yeri geldiğinde o kişinin biti dahi işe yarar) (TDVİA, C.27: 40)

Fıkralarda Bit

Anonim Türk Halk Edebiyatının gülen yüzü fıkralar, toplumsal ve bireysel aksaklıkları, alışlagelenin dışına çıkmış olmayı, beklenene karşın beklenmeyi vb. ifade ediyor olmakla, gülme eyleminin kendiyile özdeşleştiği bir türdür ki bu türde karşımıza bit içeren örnekler de çıkmaktadır. Bu örneklerde bit kimi zaman bir kurtuluş vesilesi, kimi zaman küçümseme ve kimi zamanda aşağılama, hor görme ögesi olmakla işlenmiştir.

“Hoca bir mezarlıkta soyunup gömleğinden bitini temizliyormuş. O esnada şiddetli bir rüzgâr çıkıp gömleği alır götürür. Hoca gömleğin ardına düşer. Kâh koşar, kâh düşer. O esnada birkaç atlı çıkagelip bir garip tavırla çıplak birinin tenha mezarlıkta mezarlıktan mezarlığa sektiğini görünce kendileri korkar, atlar ürker. Bu muzipliğin intikamını çıkarmak için, Hocanın üzerine hücum ederler. “Bre herif, hortlak gibi burada ne yapıyorsun?” derler. Hoca cevap olarak, “Ay oğul, ben mezarlık ehliyenim. Zaten dünyayı ebediyen size terk etmişim. Buraya bir abdest bozmaya çıkmıştım, imdi hemen yine mezarıma gireceğim. Benim dünya halkıyla ilişim yoktur” diyerek ellerinden yakayı kurtarmıştır.” (Karakaya, 2007:78)

“Yörük obasından iki genç birbirlerine âşık olurlar. Genç, kızı istemesi için ailesini dünürücü olarak yollar. Fakat kızın babası kızı bir türlü vermeye razı olmaz. Araya büyükler girer; ama nafîle. Yörüğün biri der ki: -Siz istemeyi bilmiyorsunuz. Ben bu kızı bir isteme de alırım, diyerek kızın babasının yanına varır: -Hasan emmi sizin başı bitliyi bizim boynu kirliye versene, deyince kızın babası hemen: -Olur arkadaş, der.

Yörük çobanın biri günlerce dağda sürüsüyle susuz kalır. “Allah’ım şuradan bir su çıkar, sürüm de ben de içeyim sana kırk koyun kurban edeyim” diye dua eder. Allah çobanın duasını kabul eder ve onun olduğu yerden su çıkartır, sürüsü de kendisi de doyasıya içerler. Fakat kırk koyununa kıyamayan cimri çoban, sırtından kırk bit bulup suyuna başında onları öldürür” (Kılınç, 2010:132,138)

“Kimsesiz, yaşlı ve fakir bir kadın varmış. Akşam olunca, mangalın başında büzülüp oturan kadın, uyuklamaya başlamış. Yapması gereken işleri düşünür, bu işler gözünde buyurmuş ve bunları şöyle dert edermiş: "Kapı kitlenecek, göynek bitlenecek (iç çamaşırlar gözden geçirilecek, incelenecek anlamında), eşek otlanacak, döşek serilecek!" (Akpınar, 2007: 311)

Rüyada Bit

Muhteviyatı, oluşumu, içerdiği semboller, sınır veya sınırlılıkları vb açılardan insanoğlu açısından gizemli duruşunu sürdüren rüyalar, ledün ilmi içerisinde ele alınmakta, işaret ettiği hususlar bakımından da tabirname türünün kaynağını oluşturmaktadır ki bu türden tabirnamelerde bitin yerine göre olumlu yerine göre ise olumsuz mesajlar taşıdığı görülmektedir.

“Kirmanî demiştir ki: Rüyada bit görmek ya da rüyada üzerine bit düştüğünü görmek, malından birçok kimsenin faydalanacağına işarettir. Yine rüyada üzerinden bitlerin yere döküldüğünü görmek, kazancın ziyade olacağına işarettir. Yeni ve temiz elbisede görülen bit mal ve dünyalığa, eski ve kirli elbisede görülen bit borç ve zillete, yerde görülen bitler zayıf ve aciz insanlara, onların insanı ısırması bu çeşit insanların kötülemesine, çok bit kedere, koğucu insanlara; elbisede olursa dünyalığa ya da müzmin hastalığa, biti canlı olarak yere atmak sünnete aykırı bir iş işlemeye, öldürmek kederin gitmesine, bitleri üzerinden tek tek toplamak abartılı yalana, biti yemek birinin gıybetini yapmaya yahut düşmanı kahretmeye, insanı fevkalade rahatsız eden bitler tasa, hapis yahut üzüntüye, bit yumurtası yahut yavrusu fesatçı topluluğa, namus ve şeref simsarı

aşağılık insanlara, tahıl biti görmek, birinin zengin bir kimseyle arasını açmak isteyen hasetçiye, hastalığa, çok çocuk ve az dünyalığa, aile fertlerinden olan düşmana, hastanın bu biti görmesi vefatına, buğday biti bazen azabı gerektiren amele yahut dünyada görülecek bir cezaya delalet eder. (<https://www.diyadinnet.com/r%C3%BCyada-3611-bit-g%C3%B6rmek-tabir>)

Halk Hekimliğinde Bit

İnsanoğlunun tarihi süreç içerisinde hastalıklarla mücadele etme adına, gelenek, görenek, mevcut yaşam tarzı, inanç, kültür, malzeme imkânları vb etrafında tecrübe kaynaklı elde ettiği bir kısım sağaltma yönteminin modern tıp dışında kalan kısmı olarak tanımlayabileceğimiz halk hekimliği içerisinde önemli konulardan biri de pis kanlardan kurtulmaktır. Pis kanlardan kurtulma adına hacamat, sülük tedavisi gibi bildik uygulamalar yanında, bitin üzerine yapışmış rahatsız edici genel görünümüne, işlevine zıt olarak, pis kanlardan kurtulmanın doğal araçlarından biri olduğunu aşağıdaki ifadelerden çıkarmak mümkündür.

“Pis kanlardan kurtulmanın tek yolu bit değildi. Daha önce irdelemiş olduğumuz sülük de vardı hacamat da vardı.” (Oğuz,2005: 489)

Halk Şiirinde Bit

Dini-tasavvufi Türk Halk Şiirinden vereceğimiz aşağıdaki iki örnekte bit, gerek günah anlamında bir sembol olmakla ve gerekse benlikten kurtulup hakka ve hak dostlarına yakın olma ve nefsin aşağılanması sürecini ifade etmek adına kullanılmaktadır.

“Yunus kıyamet gününde herkese günah ve sevaplarının yazılı olduğu defterlerin verileceğini, hatta bu durum için tanıkların bile ortaya çıkarılacağını, o günde kişinin dostunun bile düşmanı olabileceğini belirtir.

Biti sunıla elüne
İtdüğün gele yoluna
Tanuklar bile bulına
Dostun düşmenün andadur.

Âşık Paşa, kişinin toprak gibi yerde olmasını yani alçak gönüllü davranmasını, toprağın da yerde olduğunu, herkesin onun üstüne bastığını ancak her türlü faydalı şeyin de onun üzerinde yetiştiğini belirtir. İşte tevâzu sahibi olanlar da Tanrı tarafından yüceltilir, velîlerin gönüllerinde yer edinirler. Tevâzu insan için bulunmaz bir nimettir.

Her kim ol kendüzini miskîn göre
Hak’dan ana durmadın rahmet ire
Her ki düşdi toprağa götürdiler
Eksüği her ney-ise bitürdiler
Her ki kendü eksüğinden yirine
Bitile ol cümle halka görine
Kendüzin eksük gören oldı tamâm
Ulular günlinde ol dutdı makâm” (Güven,2010: 276,427)

Atasözlerinde Bit

Türk Halk Edebiyatı kaynakları içerisinde oldukça zengin bir içerik taşımakla kendine mahsus bir yer edinen atasözleri ve deyimler, konumuz açısından da en fazla veriyi içermekle karşımızdadır ki aşağıda çoğunlukla olumsuz, kısmen olumlu mesajı, bit kavramı etrafında ifade eden atasözü ve deyimlerden örnekler bulunmaktadır.

“İt ısırır, diyip bit ısırır.
 İşi olmayan iş bulur; işten ayrılıp bit bakar.
 Çalışmayan et yemeyeydi de bit yiyeydi.
 Emek vermeyen, itten beter, it hatta bitten beterdir.
 Kötüden it iyi, sirkeden bit iyi.
 İt öcünü turnadan alır; bit pireden.
 İtten parlaklık çıkmaz, bitten çarıklık deri.
 İt, itin ortağı bit.
 İt koşar, diye bit koşar.
 Çocuğun şımarığı, bitin sirkesi.
 Bilmeyene bit öldürmek zordur.
 At koşayım der, it koşar, it koşayım der bit koşar.
 Bit de olsa koruyucudur. “(Yatağan, 2010: 35-591)
 “Enik büyür it olur / Yavşak büyür bit olur
 Malını it yer / Bağrını bit yer
 Pire itte bit yiğitte bulunur” (Başaran, 2011: 70,97,102)
 “Avcının buğdayını ambarda bit yemez.
 Bir bit yedi köyü gezer.
 Bir topal bit erindiği gece elli yastık gezer.
 Bir topal bit, bir gecede yedi yastık dolaşır.
 Bitli bakla çişeğen olur, çıplaklar şişeğen olur.
 Bitten eveli haranya girme.
 Domuzun bitini ayağa korsan başa çıkar.
 Enik büyür it olur, yavşak büyür bit olur.
 Eskinin biti, uluğun sözü yakar.
 İki analı süttten, iki evli bitten ölür.
 İt yeniği, bit yeniği.
 Kendi yorganının biti insanı yemez (yakmaz)
 Yavşak büyür bit olur öksüz büyür it olur.
 Yavşak büyür bit olur, enik büyür it olur.” (Düşmez, 2014: 23-24)
 “Bekârın parasını it, yakasını bit yer.
 Eskiye itibar (rağbet) olsaydı bitpazarına nur yağardı.
 Bezirgânı bit yer, kazandığını at (it) yer.
 Bitli (kurtlu, çürük) baklanın kör alıcısı olur.
 İki karılı bitten, iki analı süttten ölür.
 İtle yatan bitle kalkar.
 Bekârın parasını it, yakasını bit yer.
 Karga mandayı (saksağan danayı) babası hayrına bitlemez.” (Beğenmez, 2013: 58,138)
 “Arpa atın tüyüne, mısır atın etine, bakla atın bitine derman olur.
 Arslan yelesinde bit aranmaz.
 Avcının buğdayını ambarda bir yemez.
 Bekârın parasını it yer, yakasını bit.
 Bir bit yedi köyü gezer.
 Bir topal bit bir gecede yedi yastık dolaşır.
 Bir topal bit erindiği gece elli yastık gezer.
 Bir topal bit yedi yatağı dolaşmış.
 Bitli bakla çişeğen olur çıplaklar şişeğen olur.
 Bitli kaşınır aç umar.

Bitli baklanın kör alıcısı olur.
 Bitten eveli haranıya girme.
 Domuzun bitini ayağa koysan başa çıkar.
 Enik büyür it olur yavşak büyür bit olur.
 Eskinin biti ulunun sözü yakar.
 Ev yandı da tahta bitlerinden kurtulduk.
 İki analı süttten iki evli bitten ölür.
 İki karılı bitten iki analı süttten ölür.
 İt eniği büyür it olur yavşak büyür bit olur.
 İt yeniği bit yeniği.
 İtle yatan bitle kalkar.
 Kendi yorganının biti insanı yemez.
 Yıkanmayan baş bitten kurtulmaz." (Albayrak, 2009: 171-890)
 "Bit gamdan, pire nemden, sinek sıcaktan, kene gübreden." (Yoldaşev, 1995: 96)
 "Bite öfkelenip elbiseni ateşe atma" (Zeyneş, 1996: 109,261)
 "Bite kırnak pıreye burmak.
 Bitleri ölmüş sirkeleri can çekişiyor
 Bit zelveyi kırmış eve girmiş.

Deyimlerde Bit

"Bitten sirkeden çıkmak" (Bölge Ağlarında Atasözleri ve Deyimler, 1996: 109,261)

"Biti kanlanmak" (Saraçbaşı, 2002: 159)

Sosyal Hayatta Bit

Günümüz şartları göz önüne alındığında bitin insan merkezli yaşam ortamının hayli azaldığı görülmektedir. Yalnız, mevcut duruma gelinceye kadar bit, hayatın bir gerçeği olarak, kendisi ile bit tarağı, bit sabunu, sirke, kil, gaz yağı gibi unsurlar aracılığıyla mücadele edilen bir varlık olma durumunu uzunca bir dönem sürdürmüştür. Özellikle toplu yaşam alanlarında, mevcudiyeti ile yaşam kalitesini olumsuz açıdan etkileyen bit ile mücadelede haneler başta olmak üzere, okul, hastane gibi yerlerin daha ön planda olduğu görülmüştür. Öyleki; evlerde annelerimizin, okullarda öğretmenlerimizin kendi başlarına da bela olan bu varlıkla mücadele etme adına yaptığı kontrollere takılmamış olan 30 yaş üzeri insan neredeyse yok gibidir ki çoğu zaman bitin zaferi ile sonuçlanan insan-bit mücadelesinde "Bit yiğitte, pire itte bulunur" lafzı ile insanların mevcut durumu lehte bir durum gibi gösterip nasıl kabullendiği görülebilir.

Yukarıdaki ifadelerimiz yanında bitin aile içi muhabbet aracı olduğuna da şahitlik edebiliriz. Şöyle ki, başımızda bit olmadığı zamanlarda dahi annelerimizin dizlerinde ya da kucağında sembolik bit temizliğine maruz kaldığımız çok olmuştur ki bu durumda annenin evladına olan muhabbetine biti aracı kıldığı açıktır. Bu durumu Z. Velidi Togan aşağıdaki şu cümlelerle bize nakletmektedir.

"Annelerin dizine baş koyup bit ayıklamak âdeti Anadolu'da ve Başkurtlarda da vardır. Bit olmasa da anneler tırnaklarını çıtırdatarak güya bit öldürüyormuş gibi oğullarını uyuturlardı. Bunu kendi küçüklüğümde çok görmüştüm. Bu, eskiden Türklerde en tatlı hürmet ve muhabbet ifadesi idi." (Oğuz, 2005: 488).

Sonuç

Kültür tüm katmanları ile bir bütündür. Bütünün korunması, tümü oluşturan parçaların göz ardı edilmemesini gerektirir ki bu aşamada küçüklü, büyüklü tüm kültür unsurlarının dikkate alınması gerekir. Bu suretle, halk kültürünün masal, efsane, destan, ninni, mani, atasözü, deyim, tekerleme, bilmece gibi verimleri içerisinde çoğu zaman olumsuz kısmen olumlu görüntü içerisinde oldukça renkli ve çeşitli kullanımları ile karşımıza çıkan bitin Türk kültüründe kendine has bir yer edindiği görülebilmektedir.

Masaldan efsaneye, maniden ninniye oldukça renkli tür içerisinde karşımıza çıkan bit, temizlik, sağlık, bakım gibi unsurlarla doğrudan alakalı olmakla ilgili toplumun içerisinde bulunduğu genel yaşam koşulları/standartı ile ilgili ipuçları barındırmakla da ele alınabilir ki sağlık, hijyen, genel yaşam koşullarının insanoğlunun lehine gelişim sergilemesi bit/pire nev'inden varlıkların gerek sosyal hayatta ve doğal olarak da edebi verimlerde düne nazaran çok daha az yer tutması şeklinde karşılık bulmasına vesile olmuştur.

Kaynaklar

- Akpınar, B. (2007) *Sivas Fıkraları (Yapı-İşlev-Bağlam)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Albayrak, N. (2009). *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*. İstanbul: Kapı Yayınları
- Ayverdi, İ. (2008) *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, C.1. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı
- Başaran, U. (2011). *Ahmet Şükrü Esen Defterlerinde Anonim Türk Halk Edebiyatı Ürünleri (Atasözü- Beddua-Bilmece-Deyim-Dua-Tekerleme-Fıkra) (İnceleme-Metinler)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Beğenmez, N. M. (2013). *Atasözlerinde Günlük Hayat*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Düşmez, Ö. A. (2014). *Türk Atasözlerinde Geçen Hayvan Adlarına Göre Kavram Profilleri (Bölge Ağzlarında Atasözleri Ve Deyimler Adlı Eser Örnekleminde)*, Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Erjumanova, D. (2014). *Kazak Bilmeceleri* . Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Göktaş, G. (2006). *Oyun Tekerlemelerinin Araştırılması ve İncelenmesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi.
- Gülensoy, T.(2007). *Türkiye Türkçesindeki Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Güven, A.Z. (2010). *13. ve 15. Yüzyıllar Arası Halk Şiirinde Gelenek ve Eğitim*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- İsmail, Z; Gümüş, M. (1995). *Türkçe Açıklamalı Kazak Atasözleri*. Ankara: Rekmay Matbaası
- Karademir, F. (2007). *Türk Halk Bilmecelerinin Yapı, Dil ve Üslup Özellikleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır
- Karakaya, S. (2007). *Nasreddin Hoca Fıkralarının Benlik Durumlarına Göre Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kılınç, N. (2010). *Antalya Yöresi Yörük Fıkraları Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

Kınalıbaş, M. (2012). *Kütahya Manileri Üzerine Bir İnceleme*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi. Kütahya.

Oğuz, B. (2005). Türkiye Halkının Kültür kökenleri, C. 5. *Halk Eczacılık ve Sağaltma Teknikleri*, İstanbul: Kurtiş Matbaacılık.

Saraçbaşı, E. ve Minnetoğlu, İ. (2002). *Örneklili ve Açıklamalı Türkçe Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları

